

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821^(*)

« Ποῖος δὲν βλέπει ὡς Ἕλληνες τὸν ἀφανισμόν ὅπου εἰς τὴν Ἑλλάδα παίξει σήμερον τὸ Ἰσρατεῖον; Ἐκατὸν χιλιάδες καὶ ἰσως περισσότεροι μαυροφορεμένοι ζῶσιν ἀργοὶ καὶ τρέφονται ἀπὸ τοὺς ἰδρωτάς τῶν ταλαιπώρων Ἑλλήνων»

(Ἰωάννης Κωλέττης, Πίζα 1806).

I

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση προετοιμάστηκε ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῆς ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξης, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου εἶχε δυναμώσει ὑπερβολικά· ὅλο τὸ ἐμπόριο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου ἦταν στὰ χέρια πραματευτῶν ἑλλήνων.

Ἡ ἐξάπλωση τῆς δυνάμεις τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ἐφοπλιστικοῦ κεφαλαίου ἀνάμεσα στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, πρὸ πάντων τῶν νησιῶν, προπαρασκεύασε τὶς δυνατότητες στὴν ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξη νὰ ἐπιχειρήσει

(*) Ὁ συνεργάτης μας **, πού εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κρατήσει τὴν ἀνωνυμία, μᾶς παρεχώρησε νὰ δημοσιεύσουμε τμῆμα ἀπὸ ἀνέκδοτη ἐργασία του πάνω στὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας στὰ ποῦτα ἑκατὸ χρόνια τῆς ἀνεξαρτησίας (1830—1930). Δημοσιεύουμε σήμερον τὸ πρῶτο τμῆμα τοῦ κεφαλαίου, πού ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐκκλησία στὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821, πού περιέχει σημαντικότερα καὶ πολὺ ἀποκαλυπτικά στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση πού κράτησε ὁ κλῆρος ἀπέναντι στὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός.

τὴν κατάλυση τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας.

Οἱ δυνατότητες τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἦταν πολλές. Ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ, στὶς χῶρες πού ἡ ἐμπορικὴ τάξη εἶχε δυναμώσει, ἦταν τέτοια ὥστε ἡ τεράστια πλειοψηφία ἦταν ἀπὸ χριστιανούς καὶ τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο ἦταν ἐλάχιστο.

Πολλὰ κομμάτια τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν Νησιῶν εἶχαν ἀποχτήσει σχεδὸν ἀνεξαρτησία ὅπως ἡ Μάνη, οἱ ἐμπορικὲς σκάλες, πλεῖστα νησιά καὶ ὠρισμένες ὄρεινὲς περιφέρειες.

Στὰ μισοανεξάρτητα αὐτὰ κομμάτια εἶχε ἐφαρμοστεῖ τὸ κοινοτικὸ σύστημα τῆς διοίκησης καὶ ἓνα σημαντικὸ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπ' τὰ ταξείδια εἶχε ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὶς εὐρωπαϊκὲς χῶρες καὶ εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὶς φιλελεύθερες ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Σ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς προοδευμένες οἰκονομικὰ περιοχὲς ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν γίνεται ἀνεχτὴ οὔτε ἡ ψιλὴ ἐπικυριαρχία τῶν τούρκων, πού ἐγίνεται αἰσθητὴ στοὺς κατοίκους μὲ τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων.

Στὶς ἄλλες ἐπαρχίες ἐπικρατοῦσε τὸ φεουδαρχικὸ κοινωνικὸ σύστημα. Ὅλα τὰ εὐφορα μέρη ἦταν ἰδιοκτησία τούρκων τσιφλικῶν καὶ χριστιανῶν. Ἐνα σημαντικὸ μέρος ἀπ' τὰ κτήματα αὐτὰ, περίπου τὰ 40ο/οο, ἦταν ἰδιοκτησία τῶν Μοναστηριῶν καὶ τοῦ ἀνώτερου χριστιανικοῦ κλήρου.

Οι αγρότες που κατοικοῦσαν στα εὐφορα μέρη δούλευαν σὰν κολλιγάδες στα κτήματα τῶν τούρκων καὶ τῶν χριστιανῶν τσιφλικάδων καὶ οἱ ὄροι τῆς ζωῆς τους ἦταν ἀπὸ κάθε ἄποψη ἄθλιοι.

Μιὰ βαριά καταπίεση τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ἀλλοθρήσκων ἀφεντάδων ἐξασκεῖται στὸ πληθυσμὸ πάνου, ὁ ὁποῖος εἶχε κάθε λόγο νὰ εἶναι δυσσαρεστημένος ἀπὸ τὴν ἄθλια ζωὴ του.

Ἡ μόρφωση στὶς γεωργικὲς αὐτὲς περιφέρειες ἦταν προσιτὴ μόνον στὶς ἀνώτερες τάξεις καὶ ὅπου ὑπῆρχαν σχολεῖα βρισκόντουσαν ὑπὸ τὴν κηδαιμονία τοῦ κλήρου καὶ οἱ πῖο πολλοὶ δασκάλοι ἦταν ἱερομόναχοι.

Ἡ φεουδαρχικὴ, τάξη πού ὅπως εἶπαμε τὴν ἀποτελοῦσαν χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι τσιφλικάδες, εἶχε δημιουργήσει ἀνάμεσά της ἀντιθέσεις τέτοιες, πού ἔδιναν πρόσφορο ἔδαφος στὴν ἀστικὴ τάξη νὰ καλλιεργήσει τὴν ἐπαναστατικὴ ψυχολογία πρὸς ὄφελος της.

Οἱ Τούρκοι, ἂν καὶ μειοψηφεία, ὅμως κατεῖχαν τὰ πλεόν γόνιμα μέρη ὡς καταχτητὲς καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πολλὰ φορὲς προέβαιναν σὲ αὐθαιρεσίες σὲ βάρος τῶν χριστιανῶν τσιφλικάδων καὶ ἔτσι εἶχε δημιουργηθεῖ μιὰ ἐχθρότητα ἀνάμεσά τους.

Ὁ Κλῆρος μὲ τὰ μέσα τῆς ἐπιβολῆς του πάνω στὸν ἀμόρφωτο λαὸ εἶχε κατορθώσει νὰ αὐξήσει τὰς ἰδιοκτησίες τῶν μοναστηριῶν καὶ ἐπισκοπῶν, τρομαχτικὸ πρᾶγμα παῦ ἔκανε τόσο τοὺς Τούρκους ὅσο καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τσιφλικάδες νὰ μὴν βλέπουν μὲ καλὸ μάτι τὶς πλούσιες ἐκκλησιαστικὲς ἐχτάσεις.

Οἱ ἀντιθέσεις αὐτὲς εἶχαν ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ ἐχθρότητα ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ Χριστιανοὺς ἀφεντάδες, γιατί οἱ μὲν τούρκοι ὑπόβλεπαν τὴν αὐξηση τῶν προσόδων τῶν χριστιανῶν καὶ σὰν κυρίαρχοι ἔδειχναν διαθέσεις νὰ βάλουν χέρι στὰ πλούσια εἰσοδήματα τους, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ φόβο ἀκριβῶς τῆς ἀρπαγῆς εἶχαν κάθε λόγο νὰ θεωροῦν εὐεργετικὴ γιὰ τὰ συμφέροντά τους κάθε ἰδέα ἀπομάκρυνσης τῆς κυριαρχίας τῶν Τούρκων.

Εἰδικὰ ὁ κλῆρος εἶχε καὶ ἄλλους λόγους νὰ εὐνοεῖ μιὰ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία.

Εἶπαμε στὴν εἰσαγωγὴ ὅτι κάθε Μητρόπολη ἢ Ἐπισκοπὴ ἦταν φορτωμένη ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης μὲ ἕνα σωρὸ χρέη, τὰ ὁποῖα ἔφερναν τὸ ὄνομα «αὐλικά χρέη».

Κάθε δεσπότης πρὶν ἀναλάβει τὰ καθήκοντά του ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωση νὰ

ἐξοφλήσει ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ χρέη τοῦ πατριαρχείου, ἀνάλογο μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς ἐπαρχίας του.

Ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ ἦταν βαριά καὶ ἐκεῖνος πού δὲν μπορούσε νὰ τὴν ἐκπληρώσει διέτρεχε τὸν κίνδυνο νὰ χάσει τὴ θέση του. Δὲν ὑπάρχουν οὔτε ἕνα οὔτε δύο, μὰ πολλὰ παραδείγματα περιπτώσεων πού δεσποτῆδες καθηρέθησαν, γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ ἐκπληρώσουν τὰ αὐλικά καθήκοντά τους, ὅπως ἀναφέρουν οἱ ἄστοι ἱστορικοὶ.

Ἐπὶ πλεόν τὸ πατριαρχεῖο εἶχε ἐφαρμόσει σύστημα αὐστηρὰ συγκεντρωτικὸ, ὥστε ἄμεσα ἦταν ἐξαρτημένη κάθε μητρόπολη ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ κέντρο τῆς Πόλης.

Οἱ βαριὲς αὐτὲς ὑποχρεώσεις καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς καθαίρεσης ἔκαναν τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς νὰ μὴν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὰ πατριαρχεῖα ὅπως καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς αἰτίες ἡ ἰδέα τῆς ἐπανάστασης εὗρισκε πολλοὺς σύμφωνους. Ὅλη αὐτὴ τὴν τάση γιὰ ἀνεξαρτησία τὴν ἐνίσχυε καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ τουρκικοῦ κράτους, πού μέρα μὲ τὴν ἡμέρα μεγάλωνε.

Ἐνῶ αὐτὲς οἱ πολιτικὲς ζυμώσεις γίνονταν ἀνάμεσα στὶς φεουδαρχικὲς τάξεις ὁ λαὸς βρισκόταν οικονομικὰ ὑποδουλωμένος στὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν κυριάρχων του· ἡ μόρφωσή του ἦταν τιποτένια καὶ τὰ ψύχουλα πού μάθαιναν, ὅσοι μάθαιναν, ἦταν παρμένα ἀπὸ δασκάλους καλογέρους πού κέντρο τῆς διδασκαλίας τους εἶχαν τὴν γραφή, τὴν ἀνάγνωση καὶ τὸ ψαλτῆρι.

Γενικὰ ὁ κλῆρος εἶχε στὰ χέρια του τὴν παιδεία τοῦ λαοῦ. Καθυστερημένος πνευματικὰ καὶ ἐχθρὸς κάθε ἐλεύθερης σκέψης ὁ χριστιανικὸς κλῆρος, ἔφερε χίλια-δυὸ ἐμπόδια σὲ κάθε προσπάθεια μορφωμένων δασκάλων πού ζητοῦσαν νὰ βάλουν στὰ σχολεῖα τὶς σπουδὲς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Μιὰ εἰκόνα τῆς κατάστασης τῶν προγραμμάτων πού εἶχαν τὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μᾶς δίνει ὁ Κοραῆς.

«Πατριάρχαι, γράφει, προέτρεπον τοὺς χριστιανοὺς νὰ μὴ ἐνασχολοῦνται μὲ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰς τὴν τῶν Ἑυρωπαίων κοροσοφίαν, ὡς ἐναντίον τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας... Οἱ πλείστοι τῶν σχολαρχούντων ἦταν Ἱερομόναχοι... θρησκοῖ... οἵτινες ἐπέσβευσαν ὅτι κυριώτερον τῆς παιδεύσεως θεμέλιον εἶναι ἡθεοπαράδοτος νηστεία, ἔλεγον δὲ τὴν δεισιδαιμονίαν μυριάκις αἰρετωτέραν καὶ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν ἀνεπιδείκτου εὐσεβείας. Οὐδὲν ἐπομένως θαυμαστὸν, ἂν τὰ συναξάρια τῶν ἁγίων ὑπελαμβάνοντο ἀσυγκρίτως τῷ λόγῳ ψυχοφελέστερα τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφώντος...» (1)

(1) Κορδάτου, Δημοτικισμὸς καὶ Λογιωτατισμὸς σελ. 53

Ἡ κηδεμονία αὐτὴ τοῦ κλήρου στὴν ἐκπαίδευση τὸν ἔκαμε ἀκόμη πιὸ δυνατὸ δίπλα στὴν οἰκονομικὴ του δύναμη ὡς φεουδαρχικῆς τάξης.

Τὴν ἀνεξαρτησία ὁ κλήρος, ὅπως καὶ οἱ χριστιανοὶ φεουδάρχες, τὴν ἀντιλαμβάνεται ἀπλῶς σὰν κατάργηση τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας καὶ ἀντικατάστασή της μὲ τὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῶν ἰδίων ἀπάνου στὸ λαό.

Ἐφαντάζονταν ὅτι μπορούσε νὰ γίνῃ ἓνα ἐλεύθερο χριστιανικὸ κράτος ὅμοιο μὲ τὸ Ρωσικὸ, ὅπου οἱ φεουδάρχες καὶ ὁ κλήρος εἶχαν στὰ χέρια τους ὅλη τὴν πολιτικὴ ἐξουσία.

Γιὰ ἓνα τέτοιο κράτος, ὁργανωμένο πολιτικὰ ὅπως ἡ τσαρική Ρωσσία, ἐπίστεβαν οἱ χριστιανικὲς φεουδαρχικὲς τάξεις καὶ μάλιστα ἐπίστεβαν ὅτι τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τὸν θέλει καὶ τὸν ὑποθάλλει ἡ Ρωσσία.

Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ κλήρου στὸ λαὸ ἦταν τεράστια, ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδαιμονία εἶχαν καταστήσει πανίσχυρα ὄπλα στὰ χέρια του καὶ γιὰ ἓνα ξεσκήωμα τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν τούρκων χρειάζονταν ἀπαραίτητα ἡ συμμαχία τοῦ κλήρου.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμεσης συμμαχίας τοῦ κλήρου μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ ἀστικὴ τάξη ποὺ προετοίμαζε τὸν ἀγῶνα, ἔγινε ἀνιληπτὴ στοὺς ἀστούς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ συννομοτικὸ κέντρο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ στράφηκαν μὲ ὅλα τὰ μέσα ποὺ διέθεταν γιὰ τὸ προσηλυτισμὸ τοῦ κλήρου στὴν ἐπανάσταση.

II

Πρὶν ἀκόμη ἐκραγεῖ ἡ ἐπανάσταση, καὶ ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ποὺ γινόντουσαν οἱ μεγάλες ζυμώσεις, φανερώθηκαν τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ταξικῆς διαφορᾶς ποὺ χώριζαν τὴν φεουδαρχικὰ ὁργανωμένη Ἐκκλησία μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ τάξη, ποὺ προπαρασκεύαζε τὸν ἀγῶνα.

Ἡ φιλικὴ ἔταιρεία ποὺ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστατικῆς κίνησης παρ' ὅλη τὴν τέχνη της ποὺ κατέβαλε γιὰ νὰ τραβήξῃ τὸν κλήρο στὴν ἐπανάσταση εὗρηκε ἀντίσταση ἀπὸ σημαντικὴ μερίδα τοῦ ἀνώτερου κλήρου καὶ πρὸ πάντων κείνους ἀπὸ τοὺς κληρικούς, ποὺ εἶχαν στενὲς σχέσεις μὲ τὸ πατριαρχεῖο.

Τὸ πατριαρχεῖο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀπὸ τότε δηλαδὴ ποὺ ἐκδηλώνονται τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἐπαναστατικότητος τῶν ἀστικῶν στοιχείων στὶς χώρες τῆς κυριαρχίας του, ἐτάχτηκε ἀντιμέτωπο σὲ κάθε κίνηση.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπολέμησε τὴν προσπάθεια τῆς δημιουργίας σχολείων μὲ πρόγραμμα φιλελεύθερο καὶ καταδίκασε μὲ ἀφορισμοὺς τὶς προσπάθειες ὄλων τῶν φιλελεύθερων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν γιὰ τὴν μετάφραση τῆς Κ.Δ. σὲ γλῶσσα καταληπτὴ ἀπὸ τὸ λαό.

Φεουδαρχικὰ συγκροτημένο ὅπως ἦταν, τὸ ἀνώτατο αὐτὸ ἐκκλησιαστικὸ κέντρο ἦταν ἐπόμενο νὰ βλέπει μὲ ἄσχημο μάτι τὴν ἐπαναστατικὴν προσπάθεια τῶν ἀστῶν οἱ ὁποῖοι παρουσίαζαν μὲ τὶς πράξεις τους ὅτι εἶχαν ὑποστῆ τὴν ἐπίδραση τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης.

Οἱ καταδιώξεις τοῦ κλήρου ἀπὸ τὶς γαλλικὲς ἐπαναστατικὲς κυβερνήσεις καὶ ἡ ἀφαίρεση τῶν οἰκονομικῶν προνομίων του εἶχε γίνῃ γνωστὴ καὶ κάθε ἰδέα ἐπανάστασης ἐχτυποῦσε τρομαχτικὰ στὰ αὐτιά τῆς αὐλῆς τοῦ Φαναρίου.

Ἡ μερίδα λοιπὸν αὐτῆ, ποὺ διέβλεπε κάπως καθαρῶτερα τὴν πιὸ βαθειὰ σημασία τῆς ἐπανάστασης καὶ ὑποπτεύονταν τοὺς πρωτοστατοῦντες ἀστούς, ἐτάχτηκε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐναντίον τῆς ἐπαναστατικῆς προσπάθειας.

Τὸ πατριαρχεῖο, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μόνις ἐκδηλώθηκαν φανερὰ τὰ σημάδια τοῦ κινήματος, ἔσπευσε νὰ ἀποκηρύξει ἐπίσημα μὲ ἀφορισμοὺς τοὺς ἐπαναστάτες ὡς συνεργάτες τοῦ διαβόλου καὶ ἔδωκε διαταγὴ στοὺς κατὰ τόπους Δεσποτάδες νὰ ἀντιδράσουν κατὰ τὸ κίνημα.

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀντεπανάστατικὴ ἐκστρατεία πρωτοστατοῦσε ὁ τότε πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' ὁ ὁποῖος ἀργότερα μετὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ κινήματος κρεμάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Πατριαρχείων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πατριάρχη ἔστειλαν μιὰ ἀναθεματιστικὴ ἐγκύκλιο κατὰ τῶν ὑποκινητῶν τῆς ἐπανάστασης, τῆς ὁποίας παραθέτουμε τὸ περιεχόμενο, γιὰτὶ εἶναι χαρακτηριστικὴ ἀπόδειξη τοῦ συνταυτισμοῦ τῶν συμφερόντων τοῦ πατριαρχείου καὶ γενικὰ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας.

«Γρηγόριος Ἐλεῶ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων-
»λέως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης».

«Οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτων πατριαρχικῶν καὶ
»ἀποστολικῶν καὶ Οἰκονομικῶν θρόνων ὑποκείμενοι
»ἱερώτατοι μητροπολίται καὶ ὑπέρτιμοι καὶ θεο-
»φιλέστατοι ἀρχιεπίσκοποι τε καὶ ἐπίσκοποι... Εἰς
»ὄλους τοὺς διογενεῖς μας εἶναι γνωστὰ τὰ ἄ-
»μένης κραταιᾶς βασιλείας πηγὴ ἐξεχέει εἰς τὸν
»κακόβουλον αὐτὸν Μιχαὴλ (Σοῦτσον)... αὐτὸς δ-
»μως φύσει κακόβουλος ὢν ἐφάνη τέρας ἐμπλεον
»ἀχαριστίας καὶ συνεφώνησε μετὰ τοῦ Ἀλεξάν-

>δρου Ὑψηλάντου, ὅστις παραλαβὼν μερικοὺς ὁ-
 >μοίους του βοηθοὺς ἐτόλμησαν νὰ ἔλθῃ εἰς Μολ-
 >δαβίαν καὶ ἀμφότεροι... ἐκήρυξαν τοῦ Γένους τὴν
 >Ἐλευθερίαν, καὶ μὲ τὴν φωνὴν αὐτὴν ἐφείλκησαν
 >πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατοικοῦντες καὶ ἀνοήτους... Διὰ
 >νὰ δυνηθῶσι τρόπον τινὰ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς
 >ἀκούοντας μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς
 >Ρωσσοικῆς Δυνάμεως προβαλλόμενοι ὅτι καὶ αὐ-
 >τὸ εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ κι-
 >νήματά των... Ζῶντες ἀνενόχλητοι μὲ τὰς γυναί-
 >κας των καὶ τὰ τέκνα των μὲ τὰς περιουσίας
 >των... καὶ κατ' ἐξοχὴν μὲ τὰ προνόμια τῆς θρη-
 >σκείας... ἀντὶ λοιπὸν «φιλελευθέρων» ἐφάνηκαν
 >μισελεύθεροι διοργανίζοντες, φεῦ, οἱ ἀσυνείδη-
 >τοι μὲ τὰ ἀπονενοημένα κινήματά των, τὴν ἀγα-
 >νάκτησιν τῆς εὐμενοῦς κραταιᾶς βασιλείας...
 >συμβουλευόμεν παραινοῦμεν καὶ ἐπιτελλόμεθα καὶ
 >παραγγέλομεν... νὰ διακηρύξητε τὴν ἀπάτην
 >τῶν εἰρημένων κακοποιῶν καὶ κακοβούλων ἀν-
 >θρώπων... ἐν μηνί Μαρτίῳ 18 71. Ὑπεγράφη
 >συνοδικῶς ἐπάνωθεν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου
 >(ἀγίως τραπέζης) παρὰ τῆς Ἡμῶν Μετροπόλεως.
 >καὶ πίντωι τῶν συναδέλφων Ἀρχιερέων. Ὁ
 >Πατριάρχης Γρηγόριος, ὁ Ε' ἀποφίνεται».

(Ἔπονται αἱ ὑπεγράφαί δέκα ὁσίων ἱερχιερέων)

Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιον αὐτὴ ἀκολού-
 >θησε καὶ ἀφορισμὸς ἐναντίον τῶν φιλικῶν,
 >τοὺς ὁποίους χαρακτηριστικὰ ἀποκαλεῖ φιλε-
 >λευθέρους. Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν μας πού
 >θεωροῦν κάπως δύσκολο νὰ χωνέψωσιν τὸν
 >ἀντιθρησκευτικὸν ἀγῶνα τοῦ Προλεταριάτου
 >παραθέτουμε μερικὰ κομμάτια.

>Μὲ τοιαύτας ραδιουργίας ἐσημητίσθη (δηλ.
 >οἱ φιλικοί) ὀλεθρὸν ἰσχυρὴν καὶ οἱ τοῦτωι συμ-
 >πράκτορες φιλελευθέρων... νὰ τοὺς μισήτε καὶ
 >νὰ τοὺς ἀποστρέψετε καθότι καὶ ἡ Ἐκκλησία
 >καὶ τὸ γένος τοὺς ἔχει μεμισημένους καὶ ἐτίσω-
 >ρεῦει κατ' αὐτῶν τὰς παλαιμναιότητας ἀγίας καὶ
 >μέλη σεσητότα τοὺς ἔχει ἀποκεκομμένους τῆς
 >καθαρᾶς καὶ ὑγιαίνουσας χριστιανικῆς ὁλομε-
 >λείας... ὡς ἐναντίοι τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν
 >δρων... ἀφορισμένοι ὑπάρχουσι καὶ κατηρσμένοι
 >καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον καὶ
 >τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι καὶ τυμπανιαῖοι
 >αἱ πέτραι, τὰ ξύλα καὶ ὁ σίδηρος λυθείησαν,
 >αὐτοὶ δὲ μηδαμῶς σχισθεῖσα ἡ γῆ καταπίοι αὐ-
 >τοὺς, οὐχ ὡς τὸν Δαθάν καὶ Ἀβειρώι, ἀλλὰ τρό-

>πῶ δὴ καὶ πτωχόξω, εἰς θαῦμα καὶ παράδειγμα.
 >πτάξει Κύριος αὐτοὺς τῷ ψύχει, τῷ πυρετῷ,
 >τῇ ἀνεμοφθορίᾳ καὶ τῇ ὄχρᾳ γενηθήτω ὁ οὐ-
 >ρανὸς ὁ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν χαλκοῦς καὶ
 >γῆ ἡ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν σιδηρᾶ κλπ.».

Οἱ ἀντεπαναστατικὲς αὐτὲς ἐνέργειες τοῦ
 >Πατριαρχείου προκάλεσαν μιὰ ἀντίδραση
 >ἐναντίον τῆς φιλικῆς ἐταιρείας, ἡ ὁποία
 >προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὸν ἀνώτερο κλήρο.

Τὰ πράγματα ὅμως εἶχαν ὀριμᾶσει καὶ
 >ἡ ἐπανάσταση κυριάρχησε παρὰ τὴν ἀντί-
 >δρασὴ τους. Ἡ τουρκικὴ Διοίκηση ἐπολι-
 >τεύτηκε μὲ τὴν πρώτη ἔκρηξί της πολὺ
 >ἀνοικτὰ καὶ προσπάθησε μὲ τρομοκρατικὰ
 >μέτρα νὰ σβύσει τὸ κίνημα· ἕνα ἀπὸ τὰ
 >μέτρα ἦταν τὸ κρέμασμα τοῦτόσο φιλότουρ-
 >κου πατριάρχη Γρηγορίου.

Αὐτὴ ἡ πράξι πού κυρίως προῆλθε ἀπὸ
 >τὸν φανατισμὸ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου τῆς
 >Κωνσταντινούπολης εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ
 >φοβηθοῦν ὅτι θὰ πάθουν τὸ ἴδιο ὅλοι γε-
 >νικὲ οἱ Δεσποτάδες τῶν ἐπαναστατημένων
 >ἐπαρχιῶν, ἐὰν ἐπικρατοῦσαν πάλι οἱ τοῦρκοι.

Ἔτσι ἡ ἀντίδρασι τῶν Δεσποτᾶδων ἐλι-
 >γώστεψε τόσο ὥστε ἀναγκάστηκαν νὰ τα-
 >χθοῦν μὲ τὸ μέρος τῶν ἐπαναστατῶν τοὺς
 >ὁποίους εἶχαν κάθε λόγο νὰ φοβοῦνται ἐὰν
 >τοὺς ἐξερίθιζαν μὲ τὴν ἀντίδρασὴ τους, γιὰτι
 >αὐτοὶ εἶχαν γίνει κύριοι τῆς κατάστασης.

Ἐπὶ πλέον ἡ ἀντιδραστικὴ μερίδα τοῦ
 >κλήρου ἀντιμετώπισε τὸν κίνδυνον νὰ χάσει
 >ὅλα τὰ προνόμιά της ἕξ αἰτίας τῆς ἀντίθε-
 >σης της μὲ τοὺς κληρικοὺς πού ἦταν δυ-
 >σαρεστημένοι μὲ τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ὑπο-
 >στήριξαν φανερὰ τὴν ἐπανάσταση

Ἀπὸ τὸ φόβον λοιπὸν αὐτὸ μεταβλήθη-
 >καν χωρὶς νὰ τὸ θέλουν σὲ συμμάχους τῆς
 >ἐπανάστασης.

* *

(Συνεχίζεται)